

Отже, система етнічних цінностей німця у Дж. К. Джерома представлена такими вербалізаторами: ад'єктивні лексеми (*law-abiding, practical, self-wiled, cock-sure, positive, apologetic, kind-hearted, amiable, unselfish, industrious, willing, nay, anxious*), вільні субстантивні словосполучення (*the soldier of Europe, not a pioneer, power of being drilled, sheer want of presumption, the German sense of discipline and order, misdemeanor has its fixed price, a German policeman; the German citizen is a soldier, and the policeman is his officer, the German is a gourmand, the German is no gourmet, the absence of all ostentation, the newer Damen, the German man is the best of lovers, the worst of husbands*). Ці лексеми вербалізують базові концепти німецької ціннісної системи кінця 19 -початку 20 століття, такі як правопорядок, дисципліна, спокій, мілітарність, працьовитість, помірність у всьому, дім, сім'я.

Список використаних джерел

1. Джером К. Джером. Трое на четырех колесах: Книга для чтения на английском языке / Джером К. Джером. – СПб.:КАРО, 2007. – 352 с.
2. Пономарьов А. П. Етнічність та етнічна історія України / А. П. Пономарьов. – К.: Либідь, 1996. – 270 с.

The article deals with the research of the semantic and evaluative structure of the image of the German in the peculiar style of Jerome K. Jerome through the analysis of lexical means of its representation. The units of verbalization of ethnic German values have been outlined in the mirror of an English writer

Keywords: concept, ethnic group, ethnic values, ethnic stereotypes.

Отримано: 12.08.2012 р.

УДК 821.161.2'42:26-23

Д.В. Гурська

ЛІНГВІСТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ НОМІНАТЕМ «ЖИТТЯ» І «СМЕРТЬ» У БІБЛІІ ТА В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті на основі аналізу функціонування опозиції номінатем «життя» і «смерть» у мові Біблії та в художньому мовленні Ірен Роздобудько зроблено спробу їх лінгвопрагматичної класифікації і лінгвокогнітивного осмислення.

Ключові слова: *життя, смерть, номінатема, сентенція, опозиція, логема, лінгвопрагматика, лінгвокогнітивістика.*

Життя і смерть – вічні теми духовної культури людства. Про це міркували пророки й основоположники релігій, філософи і моралісти, діячі мистецтва і літератури, педагоги і медики. Мабуть, не знайдеться дорослої людини, яка б рано чи пізно не задумалася про зміст свого існування, плинність свого життя, смерть і досягнення безсмертя. Ці думки притаманні дітям і зовсім юним людям. Про це читаємо у поетичних рядках і прозі, драматичних і трагедійних творах, листах і щоденниках. Тільки раннє дитинство чи старечий маразм рятують людину від думок щодо цих проблеми.

Основою різних культур є система ціннісних життєвих орієнтацій, які знаходять своє відображення у прагматиці мови, мовній картині світу. Прагматичний та когнітивний аспекти номінатем «життя» і «смерть» досі не були об'єктом ґрунтовного дослідження із залученням мови Біблії та художнього мовлення і потребують глибшого вивчення, чим і мотивуємо **актуальність** проблеми, яку розглядаємо у статті.

Лінгвістичне осмислення зазначених номінатем у перспективі об'єктивно визначити ціннісні духовні пріоритети національної культури, розширити уявлення про окремі аспекти, які розглядали у своїх працях А. К. Бичко, С. О. Бугославський, Г. К. Вагнер, М. Возняк, Є. Є. Голубинський, В. С. Горський, М. Грицай, М. М. Громов, М. Грушевський, Л. В. Левшун, Д. Лихачов, М. К. Нікольський, Б. О. Рибаків, М. В. Соколов, Д. І. Чижевський тощо.

Термін **номінатема** ми використовуємо услід за В. І. Теркуловим і розуміємо його як «значення будь-якої мовної реалії, що об'єднує глоси, поєднані відношеннями семантичної тотожності і формальної взаємозумовленості» [6, 257].

Релігія і філософія завжди намагалися надати вселюдського значення темі «життя – смерть», сформулювати такі відповіді на ці запитання, які мали б завершений характер, чи, навів, були б вказівками-рецептами для кожного, щоразу, за будь-якого випадку. Всі світові релігії применшують значення земного життя – місця, у якому спостерігаються протистояння добра і зла, грішних і праведних, у якому праведних переслідують і кривдять. Справжнє життя для праведних – це безтурботне споглядання Бога в раю як плата за віддану віру і земне страждання за неї [2, 98].

Смисл земного життя є підготовкою до того, щоб зайняти місце біля Бога. Там буде воскресіння усіх померлих і наступне вічне життя.

Філософія за свою довгу історію сформувала розмаїття відповідей: оптимістичних і песимістичних, конструктивних і деструктивних, які або принижують, або возвеличують людину, подала тлумачення понять 'життя' і 'смерть'. За Філософським словником: «Життя – суттєва ознака біологічної та суспільної форм руху матерії. Найважливішими її властивостями є подразливість, ріст, розмноження, в основі яких лежать процеси самооновлення, пов'язані з відтворенням і підтриманням живою системою своєї цілісної організації лише як обміну з навколишнім середовищем речовиною, енергією та інформацією. Характерною ознакою життя є його прогресивна еволюція, що супроводжується зниженням ентропії. Ускладненням структури, зближенням кількості генетичної інформації» [7, 193]; «Смерть і безсмертя – поняття, що відображають кінченість і безкінечність людського існування. Смерть є переходом в небуття, фізіологічну основу якого становить втрата людським організмом своїх життєвих функцій внаслідок старіння чи зруйнування. Кінченість, минушість життя людини як функція її організму є очевидним фактом» [7, 632].

Осмилення життя і смерті є наскрізною проблемою Біблії.

Українська література також вбачає сенс у висвітленні таких важливих сентенцій. Упродовж століть письменники торкалися цих вічних людських проблем, по-різному вербалізували «життя» і «смерть». Сучасна література по-своєму розглядає і омовлює їх. «Життя» і «смерть» у сучасній художній прозі осмислюється через сутність світу, існування у ньому людини, пов'язується із розумінням життя взагалі. Цікавою у цьому плані є мовотворчість однієї із найпопулярніших сучасних українських письменниць – Ірен Роздобудько – журналістки, сценаристки, автора понад двадцяти книг для дорослих і дітей. Ірен Роздобудько не оминає у своїх творах вічних тем життя і смерті. Вони органічно вписані на сторінках її оповідей та змушують хоч на мить замислитись над приладами життя, його швидкоплинністю та відчутти незбагненність вічності.

Основні уявлення про життя, подані мовою Біблії та виявлені у мовотворчості Ірен Роздобудько, розкриваються у змістовних мовних конструкціях – логемах та забезпечуються номіна-темами. Ми виділяємо основні.

1. Життя є складним. Життя видається складною, непростою справою, здійснення якої вимагає від людини неабиякої мужності, душевної стійкості та витримки: *А Яків сказав до фараона: Днів часу мандрівки моєї сто й тридцять літ. Короткі та лихі були дні часу життя мого, і не досягли вони днів часу життя батьків моїх у днях часу мандрівки їхньої* [1, 70]; *А далі у кожного своє життя, у якому ви як оси в слоїку з медом* [3, 54]. Для підкреслення визначеної логемі автор використовує стійку номінатему, як-от: – *Кожен у цьому житті несе свій хрест, – сказала стара. – Що більше помилок робить людина – то тяжчий цей хрест. А твій, дитино, зовсім маленький. Неси його, терпи, віруй...* [4, 193]. Як бачимо, життя зумовлює терпіння та покору, що вбачаються носіями української мови, їхньою ментальністю як його складові атрибути.

2. Життя – випробування, надіслане «зверху». Хоча життя складається як із білих, так із чорних смуг, все ж таки воно в цілому сприймається українцями як певне надіслане «зверху» випробування, що передбачає не стільки радість, скільки муку й терпіння: *І створив Господь Бог людину з пороку земного. І дихання життя вдихнув у ніздрі її, і стала людина живою душею* [1, 8]; *А Я ось наведу потоп, воду на землю, щоб з-під неба винищити кожне тіло, що в ньому дух життя. Помре все, що на землі!* [1, 13]. *І мені здається, що життя – лише гра в пацьорки* [3, 14]. *Я знаю: нічого в житті не буває просто так* [3, 15]. *Це ж все життя, як на діжці з порохом* [3, 88]. *Коли життя набуває смаку – серце болить сильніше* [4, 194]

3. Життя є швидкоплинним. В українському етнічному мовному світі переважають біблійні номінативи, які відбивають песимістичне ставлення до життя, підкреслюють його швидкоплинність: *Усе, що в ніздрях його дух життя, з усього, що на суходолі вимерло було* [1, 15]; *І сказав Господь Бог: Ось став чоловік, немов один із Нас, щоб знати добро й зло. А тепер коли б не простяг він своєї руки, і не взяв з дерева життя, і щоб він не з'їв, і не жив повік віку* [1, 10]. *Життя – воно таке. Тече собі, як мед, затягує – не виборсатись, не злетіти* [3, 54]. *Ти хочеш зненацька увійти в чуже життя, сколихнути його повільну течію, відломити собі шматочок?* [3, 56]. *А тоді б довелося доводити це щоденно. Все життя Ти хочеш зненацька увійти в чуже життя, сколихнути його повільну течію, відломити собі шматочок?* [3, 8]. ...Любити –

раз, і на все життя Ти хочеш зненацька увійти в чуже життя, сколихнути його повільну течію, відломити собі шматочок? [3, 63]. Життя завжди здавалося мені випадковістю. Я й зараз вважаю, що треба благословляти лише один день, який розпочинається за вікном, і не замислюватися про два найближчих! [4, 200].

4. Життя краще за смерть. Життю, попри всю його важкість та гіркоту, народ віддає перевагу перед смертю, що оповита таємничою невідомістю: *І ввійшли до Ноя, до ковчегу по двоє із кожного тіла, що в нім дух життя* [1, 14]; *І вони огірчували їхнє життя тяжкою працею коло глини та коло цегли, і коло всякої праці на полі, кожну їхню працю, яку змушували тяжко робити* [1, 76]; *І було життя Сарриноного сто літ і двадцять літ і сім літ, літа життя Сарриноного* [1, 31]. *Життя продовжувалося і було прекрасним!* [3, 87].

Уявлення українського етносу про смерть зводяться до таких логем:

1. Смерть – неминуча. У межах етнічного ареалу смерть розглядається як неминуча подія у житті кожної людини, оминуті яку ніхто на Землі не спроможний: *Зло безбожному смерть заповіді, і винними будуть усі, хто ненавидить праведного* [1, 688]. *Я також була першим коханням, яке і «зле» і «сліпе», але таке напружено-романтичне, адже – «на все життя» і «до могили» Ти хочеш зненацька увійти в чуже життя, сколихнути його повільну течію, відломити собі шматочок?* [3, 61].

2. Час приходу смерті невідомий. Часу приходу смерті не знає жодний зі смертних. Незнання людиною дати свого відходу з цього світу, з одного боку, дарує їй надію на довге життя, а з другого – змушує бути готовим до того, що воно може в будь-яку хвилину обірватися: *Де помереш ти, там помру й я, і там буду похована. Нехай Господь зробить мені так, і так нехай додасть, і тільки смерть розлучить мене з тобою* [1, 339]; *Завулон це народ, що прирік свою душу на смерть, а Нефталім на польових висотах* [1, 313]. *Життя не закінчується разом із першим коханням* [3, 63]. *Ти, певно, забула, як збиралась померти у розквіті літ, а потім вирішила вискочити заміж за першого-ліпшого* [3, 63]. *А я поки що вирішила не помирати* [3, 70].

3. Перед смертю всі рівні. Смерть навіть не цікавить соціальний статус людини, який вона займає при житті – перед нею всі рівні: *Бо гнів побиває безглузлого, а заздрощі смерть завдають нерозумному!* [1, 624]; *А кожен, хто не буде виконувати Закона твого Бога та закона царського докладно, щоб чинився над ним суд: чи то на смерть, чи то на вигнання, чи то на кару маєткову, чи то на ув'язнення* [1, 588]; *Що криється за нею – питання життя і смерті* [3, 66].

4. Смерть дає деякі «переваги». Неминучість смерті та рівність усіх перед нею змусило людину не лише примиритися з цим фактом, а й побачити в ньому деякі переваги: *І сказали їй ті люди: Душа наша за вас нехай віддана буде на смерть, якщо ви не відкриєте цієї нашої справи. І буде, коли Господь передаватиме нам оцей Край, то ми вчинимо тобі милість та правду* [1, 277]; *Сьогодні взяв я за свідків проти вас небо й землю, життя та смерть дав я перед вами, благословення та прокляття. І ти вибери життя, щоб жив ти та насіння твоє* [1, 268].

5. Смерті не потрібно боятися. У низці біблеїзмів йдеться про необхідність думати й пам'ятати про смерть, але не боятися її: *І поналивали вони людям їжі. І сталося, як вони їли ту їжу, то закричали й сказали: Смерть у горшку, чоловіче Божий! І не могли вони їсти...* [1, 467]; *І сталося, коли вона докучала йому своїми словами по всі дні, та напирала на нього, то знетерпеливилася душа його на смерть* [1, 330]. В зазначених номінатах відбивається негативне ставлення до страху смерті.

6. Яке життя, така й смерть. У межах української етнокультури поняття легкої та важкої смерті співвіднесені з правильним, праведним життям, яке людина прожила: *Дивися: я сьогодні дав перед тобою життя та добро, і смерть та зло* [1, 267]; *Оце Єзекія намовляє вас, щоб дати вас на смерть від голоду та від спраги, кажучи: Господь, Бог наш, урятує нас від руки асирійського царя* [1, 572]; *Якщо нагло бич смерть заповідює, Він з проби невинних сміється...* [1, 629]. Якщо я втомлюся від життя, якщо в мене буде вибір, де закінчити свої дні, я повернуся сюди. Навіть якщо житиму на іншому краю світу [4, 195].

Важливо зазначити, що сьогодні у житті українців надається перевага поняттю смерті у тих різновидах, з якими людина була мало знайома у минулі часи: більше обговорюють право людини на смерть, нерідко, у контексті проблеми евтаназії, яку зазвичай пов'язують зі спокійною й легкою смертю тоді, коли медицина не може допомогти людині, для припинення страждань.

Вважаємо, що у мово-культуру слід повернути збалансованість відношення понять «життя – смерть». І філософія, і релігія, і художня література має прагнути до виправлення культурних аномалій щодо відповідей, пов'язаних із питаннями смерті, бо «філософствувати – значить учитись тому, як слід помирати» [8, 62].

У світському житті спостерігається своє розуміння життя і смерті, для опису яких письменники використовують різноманітні художні засоби та тропи. Це потребує окремого опису і стане об'єктом нашого дослідження у наступних статтях.

Список використаних джерел

1. Біблія або Книга Святого Письма Старого і Нового Заповіту із мови давньоєврейської й грецької на українську наново перекладена. – [Б.в.д.]. – 1988. – 1523 с.
2. Релігієзнавство : підручник [Вовк В. М., Костецький М. В., Кравець В. М. та ін.] / за ред. В. М. Вовк, Б. Ф. Чміля. – К. : Видавництво АТІКА, 2009. – 552 с.
3. Роздобудько І. Гра в пацьорки : збірка оповідань / Ірен Роздобудько. – К. : Нора-Друк, 2011. – 240 с.
4. Роздобудько І. Гудзик / Ірен Роздобудько / худож.-оформлювач І. В. Осипов. – Харків: Фоліо, 2008. – 222 с.
5. Современная западная философия : словарь / сост. : В. Малахов, В. П. Филатов – М. : Политиздат, 1981. – 429 с.
6. Теркулов В. И. Номинатема: опыт определения и описания / В. И. Теркулов / научн. редактор М. В. Пименова. – Горловка : ГППИИЯ, 2010. – 306с. – (Серия «Знак – Сознание – Знание»). – Вып. 1.
7. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
8. Фролов И. Т. О жизни, смерти и бессмертии. Этюды нового (реального) гуманизма / И. Т. Фролов // Вопросы философии. – 1983. – №2. – С. 62-69.

Summary. In the articles the nominatems «life» and «death» on the basis of analysis of functioning the opposition in the language of Bible and in the artistic speech of Iren Rozdobudko is done. Their lingvopragmatic classifications and lingvokognitive comprehensions are given.

Key words: life, death, nominatem, sentence, opposition, logema, lingvopragmatics, lingvokognitivists.

Отримано: 26.07.2012 р.

УДК 821.133.1-3.09

І. В. Девдюк, А. М. Кучера

КОНЦЕПЦІЯ ГЕРОЯ І ДІЙНОСТІ У ТВОРЧОСТІ А. КАМЮ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ «СТОРОННІЙ» ТА РОМАНУ «ЧУМА»)

У статті розглядається авторська концепція героя і дійсності, представлена у таких знакових творах письменника, як повість «Сторонній» та роман «Чума». Проблема аналізується під кутом зору концептів абсурду та бунту.

Ключові слова: екзистенціалізм, герой, дійсність, абсурд, бунт, абсурдна людина.

Творчий злет Альбера Камю, одного із фундаторів літературного екзистенціалізму, припадає на 40-і роки – період виходу у світ повісті «Сторонній» (1942), філософського трактату «Міф про Сізіфа» (1942) та роману «Чума» (1947). Саме ці твори, доступні і водночас глибокі, сприяли поширенню та популярності екзистенціалізму не лише у Франції. Нова художня та світоглядна система, завдяки своїй проникливості, заповнила майже все повоєнне письменство, стала невід’ємною від розуміння творчості. А. Моруа (1885–1967), сучасник і біограф Камю, з цього приводу писав: «Мені пригадується, як у 1946 році, коли я об’їздив дві Америки, усі студенти розпитували мене про Сартра й Камю. На який же багаж спиралася ця всесвітня популярність? Невеликий роман «Сторонній», п’єса «Калігула» і кілька есе, у тому числі і «Міф про Сізіфа» Але у чому ж тоді причина? Та в тому, що Камю виразив тривожні здогадки молоді воєнного й повоєнного часу» [5, 308]

Відомо, що ключовими у прозі Камю постають концепти абсурду, абсурдної людини та бунту. Їхнє осмислення впродовж творчої діяльності письменника зазнало певної трансформації, пройшовши два етапи: якщо у повісті «Сторонній» та есе «Міф про Сізіфа» основним є абсурд (етап заперечення), то у романі «Чума» і трактаті «Бунтівна людина» (1951) на перше місце виноситься ідея бунту, а з нею – утвердження загальнолюдських цінностей (етап протесту). Проте, незважаючи на посилення інтересу в останні десятиліття до проблем екзистенціалізму і творчості Камю зокрема, досі в українському літературознавстві у поданому аспекті знакові твори французького майстра слова не розглядалися. Тож у запропонованій статті ми ставимо завдання на основі аналізу поведінкової парадигми героїв повісті «Сторонній» та «Чума» як носіїв авторської